

A levéltár-pedagógia szerepe a történelmi gondolkodás fejlesztésében

MÉSZÁROS ÁDÁM

meszaros.adam@mnl.gov.hu

Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára, Eger

Kulcsszavak: levéltár, kulcskompetenciák, történelemtanítás, motiváció, pedagóguskompetenciák

Összefoglaló

A levéltár-pedagógia kiváló segítője lehet a történelemtanításnak. A tanmenetbe könnyű beilleszteni egy-egy foglalkozást, viszont a motivációs hatása jóval nagyobb egy ilyen levéltári tanórának, mint egy hagyományos történelemórának. Mind a pedagógusok, mind pedig a diákok szempontjából remek kompetenciafejlesztési lehetőséget adnak ezek a változatos foglalkozások. Ez a közgyűjteményi szolgáltatás egyfelől rugalmas, másfelől ingyenes, így a tanárok számára remek alkalom a módszertani eszköztár bővítésére és az intézmények közötti kapcsolat erősítésére. A tanulmányban szereplő példák csak felvilágítják a lehetőségeket, nem törekednek, nem törekedhetnek a teljességre. A modern tanítási folyamatban nagyon fontos, hogy a tanulás élmény legyen, s erre egy kiváló eszköz a levéltár-pedagógiai óra szervezése.

Tantervi előírások

A történelemtanítás egy olyan komplex folyamat, amelynek sokféle tevékenység végzésén át kell megvalósulnia és rendkívül fontos, hogy a diákok kompetenciáit sokszínű módon fejlesszük a tanítás során. Természetesen a rendelkezésre álló időkeret igen szűkös, ezért rendkívül tudatos tervezést időbeosztást kíván a tanártól. Éppen ez lehet az oka annak, hogy sajnálatosan nagyon ritkán kerül sor a különféle közgyűjtemények látogatására, levéltár-pedagógiai órák megtartására. A Nemzeti alaptanterv igen szűkszavúan szól a közgyűjteményekről, viszont – ha csak jelzésértékkel is – egyértelműen utal például a levéltárak szerepére, amikor így szól az ember és társadalom műveltségterület alapeveiről, céljairól: „Fontos szempont a szűkebb és tágabb környezet történelmi, kulturális, vallási értékeinek átadása, valamint az, hogy a diákok megismerjék a történelmi múltat feldolgozók (történész, régész, nyelvész) munkájának alapelemeit. Ezt a törekvést támogatja a múzeumok és más közgyűjtemények (pl. levéltárak) látogatása, rendeltetésének, szerepének ismerete.” (Magyar Közlöny 2012: 10707) A jogszabály tehát egyértelműen kimondja, hogy a levéltárak megismerése fontos cél, elsősorban 5–8. évfolyamon. Ugyanez a jogszabály egy későbbi szakaszban azt is kimondja, hogy a 9–12. évfolyamon a történelem-

tanításnak forrásközpontúnak kell lennie, sőt, a források általános jellemzőinek megismertetését is előírja (Magyar Közlöny 2012: 10708).

Lehetőségek, feltételek

Sajnos igen kevés pedagógus ismeri a levéltárak által nyújtott szolgáltatásokat, az ezekben rejlő pedagógiai lehetőségeket, az élményszerű tanítás és kompetenciafejlesztés által elérhető eredményeket. A levéltárak ingyenesen nyújtják a levéltár-pedagógiai szolgáltatásokat. A lehetőségek sokszínűek és rugalmasan igazíthatók az igényekhez. A területileg illetékes közgyűjteménnyel egyeztetve a pedagógus igényeihez igazítható a foglalkozás témája és időkerete is. Olyan valóban egyedi, az életkorhoz, az adott osztályhoz vagy csoporthoz illeszkedő levéltári óra tartható ezáltal, amely képes egy valódi élményt nyújtani, így nem egyszerű tanulásról lehet szó, hanem érzelmi kötődés kialakításáról is, ezzel pedig a felidézés hatékonysága jelentős mértékben javul. A témák rugalmas módosíthatóságának köszönhetően a levéltári foglalkozás könnyen beépíthető a tanmenetbe, akár egy témakör bevezető óráját is helyettesítheti. A levéltár-pedagógiai foglalkozások ugyanakkor a pedagógusoknak is remek lehetőséget kínálnak: egyfelől ők is megismerhetnek új forrásokat, másfelől pedig saját pedagóguskompetenciáikat is fejleszthetik. A 3. kompetencia egyik indikátora például az, hogy a tanulóknak a pedagógus igyekszik kialakítani az önálló kutatás és ismeretszerzés igényét. Aligha lehet kétséges, hogy egy jól sikerült levéltári foglalkozás képes motiválni a tanulókat, és akár későbbi, önálló kutatások alapját is nyújthatja. Ráadásul a diákok ezáltal megismerik, és otthonos közegnek tekintik a levéltárat, amelyhez számos jó emlék köti őket. Ugyancsak fontos lehet a levéltári órák szervezése a 8. pedagóguskompetencia fejlesztésében is, hiszen ennél a kompetenciánál az az egyik szempont, hogy a pedagógusnak élő szakmai kapcsolatrendszere legyen intézményen kívül is. Természetes, hogy az iskola, a szaktanár és a levéltár között jó szakmai kapcsolat épül ki, ha a tanár rendszeresen igényel és szervez levéltári foglalkozásokat. Ennek köszönhetően hosszabb távon többféle együttműködés is kialakulhat a közgyűjtemény és az oktatási intézmény között.

A következőkben néhány témát és módszertani lehetőséget mutatunk be, amelyek kiválóan illeszkednek a tantervi követelményekhez, de az általános kompetenciafejlesztés céljait is szolgálják. Korosztálytól függően a foglalkozások lehetnek játékosak, illetve komolyabbak egyaránt. Emellett számos levéltár rendelkezik okostáblával, szavazórendszerral és egyéb infokommunikációs eszközökkel, így akár egy interaktív óra is megszervezhető.

Néhány konkrét témajavaslat

A pedagógiai céltól függően többféle levéltári foglalkozás is elképzelhető. Természetesen nem lehet minden lehetséges témát felsorolni, s a helyi adottságok nagyban meghatározzák a konkrétan megvalósítható foglalkozásokat, de kedvcsinálóként néhány lehetőség mindenképpen felvethető.

Elsőként az általános levéltári ismereteket bemutató órát érdemes megemlíteni. A foglalkozás során a diákok megismerhetik a levéltár funkcióját, az általa kezelt iratanyagot, a levéltárosok munkáját, az esetleges kutatási lehetőségeket, a levéltárak hasznát a mindennapi életben. Ez egy olyan foglalkozás, amely a tanév bármelyik szakaszába beilleszthető érdeklődéstől és időbeosztástól függően. Az ilyen óra előnye az, hogy átfogó képet ad a diákok számára a levéltár feladatairól, illetve felvillantja a kutatási lehetőségeket.

Fontos megjegyezni, hogy a diákok a mindennapi életben is jól használható tudást kapnak, hiszen számos olyan szolgáltatásról is értesülhetnek, amelyek felnőttkorban is segítségükre lehetnek. A teljesség igénye nélkül ilyen például az építésüggyel kapcsolatos adatszolgáltatás, de a tanulóiidő igazolása, a munkaviszony igazolása és egyéb esetek. Ilyen módon fejlődhet a tanulók személyközi és állampolgári kompetenciája is, tehát nem csak a szorosan a történelem tantárgyhoz használható tudást kapnak.

Kifejezetten hasznosak lehetnek a forrásismereti jellegű foglalkozások is. Ezek során a diákok megismerhetik a levéltárban az egyes forrástípusokat, iránymutatást kaphatnak ezek feldolgozásához, jártassá válhatnak a forráskritika alapjaiban. Egy ilyen levéltári óra jóval hatékonyabb lehet egy osztálytermi keretek között tartott óránál, hiszen itt a diákok – levéltáros és pedagógus felügyeletével – kézbe is vehetik az eredeti forrásokat, így olyan élményeket szereznek, amelyek jóval könnyebben felidézhetővé és használhatóvá teszik a megtanultakat.

A levéltári órák a középkori magyar történelem tanításánál is színesíthetik a tanár eszköztárát. A Mohács előtti időszak tanításánál például okleveleket, címeres leveleket mutathatunk be a diákoknak, így megismertetve őket a korabeli íráshordozókkal éppúgy, mint a korabeli írástípusokkal. Valódi élmény lehet, ha a diákok közelről láthatják ezeket a kincseket, s olyan oklevelekről szerzik ezeket az ismereteket, amelyek közvetlenül a lakóhelyükhöz kötődnek.

Közismert, hogy a középkori, sőt a koraújkori Európában is nagyon erőteljes volt a boszorkányhit és számos boszorkányper volt országszerte. Ezek jelentős részének az iratanyaga részben vagy egészben fennmaradt a levéltárakban. Ha az adott megyei levéltárban van ilyen irat, kifejezetten érdekes foglalkozást lehet ezekből tartani. Bár maga az iratanyag természetesen latin, a történetet lehet ismertetni a diákokkal és akár az iratokat is megtekinthetik. A szaktanár előkészítő órája után, már a vonatkozó törvények ismeretében a diákok kifejezetten élvezhetnek egy ilyen órát. Akár lehetőség adódhat arra is, hogy a témát a drámapedagógia módszereivel dolgozzák fel, eljátszva egy korabeli boszorkányper is. Így nemcsak hasznos ismeretekkel, de komoly élményekkel is gazdagodnak a diákok, s akár a kommunikációs, anyanyelvi kompetenciáik is jelentősen fejlődhetnek.

A török hódoltság is az ország nagyon nagy részét érintette, így ez a korszak is bemutatható levéltári források segítségével. Bemutathatunk például végvári dokumentumokat, adójegyzékeket és akár rendészeti iratokat is. Ezek felekezeti villongásokról, templomi adományokról is szólhatnak, így könnyen rekonstruálható a hódoltságban élők mindennapi élete.

A Magyar Nemzeti Levéltár országos projektje éppen a reformáció 500 éves évfordulójához kapcsolódik, ennek során több éves munkával feltárták a reformáció dokumentumait. Természetesen ez kifejezetten hasznos levéltár-pedagógiai szempontból is. A valósi megújulás témája rendkívül fontos része a tananyagoknak, és a tanulók számára sokkal izgalmasabbá tehető egy ilyen téma, ha megtapasztalják, hogy szűkebb pátriájukban mivel is járt ez a nagyon fontos történelmi folyamat.

Ugyancsak fontos lehet, ha lokális kontextusba helyezzük például az 1848/49-es forradalom és szabadságharc eseményeit. Számtalan dokumentum áll rendelkezésre ahhoz, hogy helyi szinten is bemutathatóvá váljon a magyar történelem e fontos időszaka.

A világtörténelem egyik megrázó eseménye az első világháború. Levéltáraink számos emléket őriznek ebből az időszakból is. Például települési képviselőtestületek jegyzőkönyveit, amelyek számos utalást tartalmazhatnak a háborús hétköznapokra vonatkozó-

an. Fennmaradtak emellett hadigondozotti iratok, esetleg emlékművek állítására vonatkozó dokumentumok, tehát sok esetben rekonstruálható az, hogyan élték meg a világegyést a helyiek.

Olyan témák is elképzelhetők, amely a tantárgyak közötti integráció erősítésére is alkalmasak. A régi térképek gyűjteménye például érdekes földrajzi vonatkozásokat is tartalmazhatnak csakúgy, mint a különféle folyamszabályozások iratai. Ugyanígy akár művészettörténeti szempontból is érdekes lehet a lakóhely fontos, sokszor történelmi jelentőségű épületeinek építésére vonatkozó iratanyag.

Végül, de nem utolsó sorban feltétlenül szólni kell a levéltárak egyik legnépszerűbb kutatási témájáról, a családtörténeti kutatásról. Egy-egy levéltári foglalkozás keretében a diákok megismerhetik a családtörténeti kutatás forrásait és módszertani alapjait, illetve az ehhez kapcsolódó online adatbázisokat.

Módszertani ötletek

A levéltári óra természetesen nem állhat önmagában, mindenképpen fontos, hogy a választott témát a pedagógus megfelelően előkészítse, illetve a megszerzett ismereteket, tapasztalatokat a foglalkozás után összegezze. A konkrét levéltári foglalkozás a téma, az életkor és a létszám függvényében lehet előadás, ahol az ismeretek frontális átadása történik, de lehet akár csoportos munkaformában megvalósuló óra is, sőt néhány esetben drámapedagógiai eszközök is felhasználhatók. A levéltár lehetőségei, helyi adottságai alapján megvalósulhat hagyományos formában, illetve IKT-eszközökkel támogatva.

Célszerű a foglalkozásokat egy, az előzetes ismereteket feltáró totóval kezdeni, amelyet akár digitális szavazórendszer segítségével is ki lehet tölteni, ha a feltételek adottak. A foglalkozás végére lehetséges például plakát készíttetése, amennyiben az óra csoportos munkaformában valósult meg.

A lehetőségekhez mérten egy ilyen program zárása akár úgy is történhet, hogy a diákok mobiltelefonjaik segítségével kitöltenek egy online feladatlapot, amellyel ellenőrizhető, hogy milyen ismeretekkel gazdagodtak a levéltár-pedagógiai óra során. Ezt a tesztet akár a pedagógus, akár a levéltári szakember is elkészítheti az előzetesen megbeszélt tartalmi elemek alapján.

Összegzés

A levéltárak által biztosított levéltár-pedagógiai foglalkozások mind témák, mind módszertani megoldások tekintetében rendkívül sokszínűek lehetnek, s kiválóan adaptálhatóak az adott iskola, pedagógus és csoport igényeihez. Az itt szerepeltetett néhány téma és módszertani megoldás bemutatása természetesen nem lehet teljes, de talán ötleteket ad a pedagógusoknak ahhoz, hogy az eddigieknél bátrabban, s gyakrabban használják a levéltárak nyújtotta lehetőségeket.

IRODALOM

- 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a NAT kiadásáról. *Magyar Közlöny* 2012, 66. 10653–10847.
Apáti Anna Zita (szerk.) 2015: *Barangolás a Magyar Nemzeti Levéltár intézményeiben*.
[http://mnl.gov.hu/mnl/keml/hirek/leveltari_barangolo - 2017. 04. 30.]

The Archival pedagogy in history teaching

Archival pedagogy can be an excellent additional method in history teaching. One particular activity can easily be integrated into the syllabus however, archival lessons have higher motivational effect than traditional history lessons. As far as teachers and students are concerned, these varied activities enable them to improve competences. On the one hand, these public collection services are flexible and on the other hand, they are completely free: teachers can use them to expand their methodological tools and also to strengthen institutional relationships. The examples in the study show only a brief perspective and they don't illustrate a complete contribution. During a modern teaching process, it is crucial that learning should be a positive experience and archival pedagogy is an effective method in this process